

FRI-2G.404-1-EM2-07

ENTREPRENEURSHIP AND DUAL TRAINING – OPPORTUNITIES FOR REGIONAL DEVELOPMENT

Diana Georgieva, PhD Student

Department of Economics and International Relations,
Faculty of Business and Management
University of Ruse “Angel Kanchev”
Phone: 0888927578
E-mail: ddgeorgieva@uni-ruse.bg

Silvia Toneva, PhD Student

Department of Business Administration
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
Phone: 0889803049
E-mail: silviant@uni-sofia.bg

Abstract: *The report focuses on the opportunities to support the development of regions by building entrepreneurial skills, including through dual training. It examines the nature and role of entrepreneurship in supporting sustainable economies. The model of dual training, which is based on collaboration and support between mentors and mentees, is also presented through the potential for developing pre-entrepreneurial behaviour and initiatives.*

Keywords: *Dual Training, Entrepreneurial Initiatives, Skills, Development*

JEL: *M53, L26*

ВЪВЕДЕНИЕ

Насърчаването на обучението по предприемачество в професионалното образование и обучение е все по-важно в национален контекст, тъй като този подход предполага подпомагане прехода към пазара на труда за обучаемите лица и особено за младежите. Като се има предвид предизвикателството, свързано с младежката безработица, пред което е изправена България в момента, предприемачеството може да предложи възможности на младежите да осигуряват заетост за себе си и за другите. Системата за професионално образование и обучение играе важна роля в подкрепа на този процес чрез предоставяне на обучение по предприемачество и подкрепа за стартиране на бизнес. Интересът относно значимостта на предприемачеството днес е съчетан с научен интерес по темата, което води до повече изследователски усилия в тази посока.

Предприемачеството има решаваща роля в съвременните общества поради своите значителни ефекти на макро- и микро ниво. То допринася за генерирането на нови идеи, иновации, създаването на работни места и икономически растеж. В много европейски държави, включително и в България, натискът от нарастващата младежка безработица поставя предприемачеството и развитието на малкия бизнес сред основните приоритети в политическия дневен ред. Предприемачеството в определени случаи е най-вероятната възможност за развитие на съответния регион и решаване на проблема с депопулацията. Регионалното развитие разчита основно на наличните ресурси и е въпрос на оптимално управление, за да се използва оптимума за получаване на максимални резултати. Освен това сложната икономическа среда изисква креативни личности, способни да решават нови проблеми чрез иновативни подходи и независими действия. Предприемаческите способности и компетентности са свързани предимно с личностни характеристики и предходен опит, но могат да бъдат подкрепени и чрез обучение. Но за тази цел местното население трябва да е

запознато с възможностите и ползите от развитието на предприемачески умения и необходимите условия за стартиране на предприемачески проект.

Професионалното образование и обучение играе ключова роля в развитието на предприемачеството, иновациите и устойчивите икономики. Обучението по предприемачество е подходящо за системите на професионално образование и обучение, тъй като самостоятелната заетост е реалистична опция за много обучаеми, които създават собствен бизнес след придобиването на професионална квалификация. Професионалните умения, придобити по време на обучение, формират основата за създаване на нов бизнес. Предприемаческият начин на мислене, уменията и компетентностите са необходими, за да се максимизират ползите от професионалните умения и опит за успех, растеж и иновации на компанията.

В дуалната форма обучението по предприемачество може да бъде особено ефективно, тъй като обучаемите могат в реална работна среда да тестват своите професионални и предприемачески компетентности.

Инкорпорирането на предприемачеството в учебните програми и по-специално в обучението в дуална форма, изисква по-дълбоко разбиране за същността на предприемачеството като процес, на предприемачите като индивиди с определени характеристики и на парадигмите в еволюцията на предприемачеството, съотнесени към съвременните икономически реалности.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Същност на предприемачеството

Предприемачеството често се обсъжда през призмата на предприемаческия фактор, предприемаческата функция, предприемаческата инициатива и предприемаческото поведение (Cuervo, 2007). Предприемаческият фактор се разбира като нов фактор в производството, който е различен от класическите земя, труд и капитал. Разглеждането като предприемаческа функция се отнася до откриването и използването на възможности или до създаването на нова организация. Предприемаческото поведение се определя като поведение, което успява да съчетае иновация, поемане на риск и проактивност (Carland, 2007). С други думи, тук се съчетава класическата теория за иновативния предприемач на Шумпетер, предприемачът, поемащ риск (Veciana, 2007), и предприемачът с инициатива и въображение, който създава нови възможности. Позоваването на предприемаческата инициатива подчертава причините за правилното предвиждане на несъвършенствата на пазара или способността за иновации с цел създаване на *нова комбинация*. Предприемаческата инициатива обхваща концепциите за създаване, поемане на риск, обновяване или иновация вътре или извън съществуваща организация.

Изследванията в областта на предприемачеството не се ограничават само до проучване на предприемаческия успех по две причини. Първо, провалът на дадено рисково начинание може да е резултат от реакциите на утвърдените конкуренти на навлизането на новата фирма. Ако този конкурентен отговор повишава цялостната конкурентоспособност на индустрията, тогава е постигнат икономически напредък, дори ако начинанието се провали. Второ, неуспехът е важен източник на учене и въпреки че определено начинание може да се провали, участващите индивиди може да са развили умения и знания, които да доведат до бъдещ предприемачески успех (Low, 2007).

Ранните изследвания на предприемачеството обикновено се фокусират върху личността или културния произход на отделния предприемач като определящ фактор за предприемаческото поведение. С течение на времето тези подходи отстъпват на тезата, че задълбоченото изследване трябва да приеме по-контекстуален и процесно-ориентиран фокус. Дефиниционните и методологични проблеми, свързани с предходни психологически

изследвания, се допълват с това, че големите различия сред предприемачите правят безполезен всеки опит за разработване на стандартен психологически профил. Според специализирано изследване по темата (Gartner, 1985) има толкова сериозна разлика между отделните предприемачи, колкото и между предприемачите и не-предприемачите.

Индивидите са тези, които осъществяват предприемаческите инициативи. От своя страна, тези инициативи се провеждат в организационен контекст, често водейки до формирането на нови фирми или „освежаването“ и подобряването на представянето на утвърдени фирми. Предприемаческите инициативи нерядко водят до иновации, които от своя страна могат да променят съществуващите индустрии или да създадат нови. Убеждението, че подобни процеси имат дълбоко въздействие върху заетостта и икономическия растеж на макро ниво, е една от основните причини за повишения интерес към предприемачеството.

Проблемът с всички съществуващи дефиниции е, че макар всяка да обхваща аспект на предприемачеството, нито една не описва „цялата картина“. Феноменът на предприемачеството е преплетен със сложен набор от сходни и припокриващи се конструкции като управление на промяната, иновации, технологични и екологични турбуленции, разработване на нови продукти, управление на малък бизнес, индивидуализъм и еволюция на индустрията. Освен това, феноменът може да бъде продуктивно изследван от различни дисциплини като икономика, социология, финанси, история, психология и антропология, всяка от които използва свои собствени концепции и работи в рамките на собствената сфера на действие (Low, 2007).

Идентифицират се две отделни групи от изследвания за значението на предприемачеството (Sharma, 2007). Първата група учени се фокусира върху *характеристиките* на предприемачеството (напр. иновации, растеж, уникалност и т.н.), докато втората група акцентира върху *резултатите* от предприемачеството (напр. създаване на стойност).

Обединяващият елемент в терминологията за предприемачеството е иновацията. *Иновацията* се разграничава от откриването и изобретяването на нещо. Иновацията въвежда нещо в нова употреба, докато изобретението създава нещо ново. Критериите за успех на едно изобретение са технически, докато за иновацията критериите са по-скоро търговски.

Предприемачеството в учебния процес

Значението на признаването на предприемачеството като поле за обучение в рамките на управлението, изучаването и преподаването на предприемачество и ролята на изследванията по тази тема, нараства.

Първоначално предприемачеството и като концепция, и като конвенционално разбиране, е било разбирано като създаване на нова организация чрез поемане на определен риск (Schumpeter, 1934). Традиционният начин на преподаване на предприемачество е чрез предлагане на учебни предмети и курсове по теми като управление на малък бизнес, бизнес планиране и управление на технологиите.

С течение на годините обаче концепцията за предприемачеството еволюира от тема, фокусирана върху създаването на бизнес, в по-широка концепция, която се отнася до способността на индивида да превръща идеите в действие и се счита за ключова компетентност в съвременния пазар на труда. В основен фокус на политиките на Европейския съюз е насърчаването на предприемаческата компетентност, творчеството и инициативността, особено сред младите хора, включително чрез насърчаване на възможности за придобиване на практически опит в областта на предприемачеството в рамките на професионалното образование.

Предприемачеството е повече от стартиране на нов бизнес. Това е процес, в който редица умения са ключови и много от тях могат да бъдат преподавани. Всъщност

последниците за преподаването може да надхвърлят областта на предприемачеството, тъй като предприемаческият мениджмънт може да се разглежда като „начин на управление“, различен от традиционния мениджмънт, с разнородни изисквания за контрол и системи за възнаграждение, например.

Преподавателите, които инкорпират предприемачеството и особено корпоративното предприемачество в учебния процес, следва да обърнат внимание и на трите ключови параметъра на предприемаческото поведение – *среда, мотивация, възможност*. Без *среда*, която да насърчава откриването на възможности, не може да се прояви предприемачество. По същия начин *мотивацията* да се търси възможност и използването на тази *възможност* влияят на крайния резултат. Има много доказателства за поне някои от факторите, които влияят на тези три параметъра. Фактът, че те не са строго независими, а по-скоро се допълват взаимно (някой, който е готов да използва възможности, ще *види повече* от тях, докато някой, който е уверен в способността си да успее, ще бъде по-склонен да ги използва), доказва необходимостта от предприемаческа култура във фирмата (Stevenson, 2007).

В последните години все повече внимание се обръща на средата и наблюденията показват, че има доста неизползвани аспекти на средата в подкрепа на развитие на предприемаческите умения. Средата трябва да се разглежда като съчетание на уникалните си характеристики, даващи информация за наличните ресурси от една страна, а от друга за възможностите, които не са експлоатирани до дадения етап. Под възможности тук визираме не само тези във физически, съответно географски аспект, но и тези, които притежава демографския ресурс в дадената територия – като многообразие по отношение на възрастова структура, образователен ценз, професионални умения. Оптимизирането на обучението по предприемачество изисква един по-дълбок разрез по отношение на разпознаването на многообразието, социалното включване и интегриране на различните групи от хора не само в рамките на даденото предприятие, но и в икономиката като цяло. Според определението на ЕК *«Многообразието на трудовата сила в компаниите е свързано с политики, разработени за набиране, запазване и развитие на служители от многообразни социални групи. В някои случаи това води до промяна в състава на наетите хора, а в други – до промяна във вида хора, наети на специфични управленски или технически длъжности. Във всички случаи тези политики излизат отвъд простото спазване на антидискриминационното законодателство»*.

Процесът на обучение по предприемачество трябва да е вграден в различни контексти, които са подходящи за различни дисциплини, като е необходимо да се постави акцент върху насърчаване на предприемаческото поведение, поемането на риск и преодоляването на трудности. Пручванията показват, че обучението по предприемачество има няколко положителни ефекта. Освен ценният придобит опит, се наблюдават повишени способности за решаване на проблеми и вземане на решения, подобрени междуличностни отношения, работа в екип, управление на финансите, подобрено социално-психологическо развитие и подобрена креативност, самочувствие и чувство за отговорност.

Предприемачество чрез обучение в дуална форма

Съдържанието на програмата за обучение по предприемачество трябва да отразява учебните цели, които могат да бъдат свързани както с педагогически, така и със социално-икономически цели. Преподаването на предприемачество включва проучване и използване на възможности, както и баланс между индивидуалното и бизнес развитието. Програмите за обучение по предприемачество често се фокусират върху бизнес планирането и функционалните знания, подкрепящи създаването на бизнес начинания. Тук от ключова роля е разбирането на същността на предприемачеството.

Държавите с традиционно развита дуална форма на обучение показват по-ниска младежка безработица и по-плавен преход към пазара на труда, отколкото тези с професионално образование, което не е базирано на учене чрез работа (Jørgensen, 2005). Дуалното обучение гарантира, че обучаемите усвояват умения според нуждите на пазара на труда, като по този начин се осигуряват квалифицирани служители и по-късно „наследници“ за управлението на малките и средни предприятия (МСП). Това е особено привлекателно за работодателите, тъй като в много случаи на пазара на труда има ограничен брой специалисти в дадена област. Ако компаниите участват в дуална форма, те си „отглеждат“ работна сила за в бъдеще. В допълнение, поради факта, че обучаемите учат директно в компаниите, те често се идентифицират силно с обучаващата организация и могат лесно да бъдат наети там след завършване на професионалното си образование.

В дуалната форма от особено значение за обучението по предприемачество са ролите в екипа и цялостната когнитивна структура в обучаващата организация (Krueger, 2007). Друг важен елемент е наставничеството. То често се насърчава като ключово за управлението като цяло и за развитието на иновациите в частност. Един специфичен вариант на менторския процес е концепцията за *шампиони* или *майстори на промяната* (Kanter, 1991). Съществуването на *шампион* - някой, който ще се бори за ново начинание, изпраща ясен сигнал, че организацията толерира предприемаческата инициатива. Менторите и ролите обаче засягат предприемаческите намерения само дотолкова, доколкото те засягат ключови нагласи, като например лична ефективност и постигане на целите. Наставниците могат да осигурят множество перспективи, които да разширят възприятията на стажантите за желателност и осъществимост. Някои ментори вероятно ще надхвърлят функционалните отговорности и дори организационните граници. Всяка организация, чиито мениджмънт е осъзнал и иска да насърчи успешните новатори да наставляват обучаемите, е добър пример за отворен към развитието на предприемаческа култура модел.

Развитието на нови компетентности у експертите като ментори дава възможност за развитие и на предприемаческата среда и в тази посока и на регионалното развитие.

В допълнение организациите могат да развият *когнитивна инфраструктура* сред своите служители, която да бъде предпоставка за това, те да виждат като желано и да възприемат като осъществимо предприемаческото поведение. Моделът може да се използва и за диагностициране на потенциални причини, поради които членовете на организацията търсят нови възможности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Прилагането на дуалната форма носи редица предимства на държавата и икономиката като цяло, които са свързани най-вече с намаляване на различията между търсени и предлагани умения, по-ниски нива на безработица, повишена производителност и конкурентоспособност. Предприемачеството като ключова компетентност трябва да се насърчава като задължителен елемент в учебните програми по професионално образование и обучение, тъй като води до редица положителни резултати както за отделните обучаеми, така и за доставчиците на обучение и бизнеса на регионално ниво. Полето за бъдещи изследвания в областта на предприемачеството е достатъчно широко, особено в контекста на концепцията Индустрия 5.0, според която ще се наблюдава изместване на фокуса от чисто икономическата стойност към обществената стойност, от богатството към добруването, от печалбата към благополучието и благоденствието.

REFERENCES

Илиева, Н, Бърдаров, Г. (2021). Регионални демографски дисбаланси в България – количествени измерения, причини, политики и мерки за оптимизиране на ситуацията, фондация Фридрих Еберт Бюро България, София

Нейчева, М., (2021). Изследване на образованието на работната сила и влиянието му върху икономическия растеж, Издателство ФЛАТ, Бургас

Препоръка на Съвета от 22 май 2018 година относно ключовите компетентности за учене през целия живот, (2018/С 189/01)

Carland, J.W., Hoy, F., Boulton W.R. and Carland, J.A.C., (2007). Differentiating Entrepreneurs from Small Business Owners: A Conceptualization, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Cuervo, Á., Ribeiro, D. and Roig, S., (2007). Entrepreneurship: Concepts, Theory and Perspective. Introduction, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Gartner, W. B., (1990). What are we talking about when we talk about entrepreneurship?, Journal of Business Venturing, 5, 15–28

Gartner, W.B., (1985). A conceptual framework for describing the phenomenon of new venture creation. Academy of Management Review, 10(4), 696–706

Gartner, W.B., (2007). Is There an Elephant in Entrepreneurship? Blind Assumptions in Theory Development, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Jørgensen, C. H., (2005) Challenges for work-based learning in vocational education and training in the Nordic countries. In Working and learning in times of uncertainty (pp. 159-171). SensePublishers, Rotterdam

Krueger, N.F., (2007). The Cognitive Infrastructure of Opportunity Emergence, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Low, M.B. and MacMillan I.C., (2007). Entrepreneurship: Past Research and Future Challenges, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Schumpeter, J.A, (1934). The theory of economic development: an inquiry into profits, capital, credit, interest, and the business cycle. Harvard University Press, Cambridge, MA

Sharma, P. and Chrisman, S.J.J., (2007). Toward a Reconciliation of the Definitional Issues in the Field of Corporate Entrepreneurship, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Stevenson, H.H. and Jarillo, J.C., (2007). A Paradigm of Entrepreneurship: Entrepreneurial Management

Veciana, J.M., (2007). Entrepreneurship as a Scientific Research Programme, Entrepreneurship, Concepts, Theory and Perspective, Springer-Verlag Berlin Heidelberg

Youth Entrepreneurship Strategy Group , Youth Entrepreneurship Training in America: A policymaker's action guide, 2008, http://www.nfte.com/sites/default/files/policymakers_action_guide_2008.pdf